

Shahid Beheshti University
Faculty of Literature and Human Sciences
Department of History

Journal of History of Iran
Vol 18, No 2, Autumn and Winter 2025
ISSN: 2008-7357 E-ISSN: 2588-6916

DOI: <https://doi.org/10.48308/irhj.2025.239251.1409>

Research Paper

The Impact of the Nixon Doctrine on the Enhancement of the Iranian Army's Armament Capabilities (1969-1971)

1. Ali Rahmani Alashti,^{id} Seyed Hassan Shojaee Divkolaee,^{id} 3. Reza Shajari Qasemkheili^{id}

1. MA Graduate of History, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran, Email: a.rahmani-alashti09@umail.umz.ac.ir

2. Assistant Professor of History, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran, Email: h.shojaee@umz.ac.ir

3. Assistant Professor of History, Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Mazandaran, Iran, Email: r.shajari@umz.ac.ir

Received: 2025/03/21 PP 107-131 Accepted: 2025/05/27

Abstract

The end of World War II marked a new era in Iran's contemporary history concerning its relations with the global capitalist hegemony. Following WWII, which established U.S. hegemony in the global capitalist system and international relations, Iran's politics and economy were heavily influenced by the U.S., especially during the Cold War. Consequently, the Nixon Doctrine, stemming from U.S. domestic and international challenges over the Vietnam War, significantly impacted Iran. Assigning Iran the primary military role in the Persian Gulf under this doctrine affected Iranian societal structures, notably its military. This historical research, therefore, investigates: What was the impact of implementing the Nixon Twin-Pillar Doctrine in the Persian Gulf, with Iran as its first military pillar, on Iran's armament capabilities from 1969 to 1971? Findings indicate that U.S.-Iran alignment and mutual willingness for Iran to assume the primary military role under the Nixon Doctrine in the Persian Gulf enhanced Iran's armament capabilities from 1969 to 1971. This increase stemmed from Iran's ability to purchase arms from nations with military industries, crucially enabled by President Nixon's personal support. This allowed Iran, under the Shah, to acquire advanced weaponry from the U.S., Britain, Western European nations, and even the USSR, to fulfill its military role within the Nixon Doctrine.

Keywords: Iran, Shah, Nixon Doctrine, Army, Arms Purchases.

Citation: Rahmani Alashti, Ali, Seyed Hassan Shojaee Divkolaee and Reza Shajari Qasemkheili .2025. *The Impact of the Nixon Doctrine on the Enhancement of the Iranian Army's Armament capabilities (1969-1971)*, Journal of History of Iran, Autumn and Winter, Vol 18, No 2, PP 107-131.

Copyright:©2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Introduction

The 1970s C.E. ushered in profound geopolitical transformations in the Middle East, particularly within the strategic Persian Gulf region. Britain's 1971 military withdrawal from East of Suez engendered a regional power vacuum, attracting heightened attention from major powers, notably the United States and the Soviet Union, amidst the Cold War. During this critical historical juncture, marked by escalating East-West ideological and geostrategic rivalries and the repercussions of the Vietnam War for the U.S., the Nixon Doctrine was introduced in 1969 C.E. by President Richard Nixon. This new U.S. foreign policy is fundamentally aimed at reducing direct American military commitments globally, relying instead on allied regional powers to maintain stability and counter communist influence. Iran, under the rule of Mohammad Reza Pahlavi, was central to the implementation of the Nixon Doctrine in the Persian Gulf. The nation's prominent geopolitical position and abundant oil resources rendered it an ideal candidate to act as a regional gendarme and a key pillar of U.S. policy. Consequently, military and security relations between Iran and the United States entered a new, intensified phase, distinctly characterized by the extensive sale of the most advanced American weaponry to Iran. The Shah was granted considerable latitude (*carte blanche*) to equip the Imperial Iranian Armed Forces with modern armaments, including F-14 Tomcat fighters, Chieftain tanks, and advanced naval vessels such as destroyers and hovercraft. The present historical research aims to examine the impact of the Nixon Doctrine on the enhancement of Iran's armament capabilities, a direct consequence of this policy. The military ramifications of the Nixon Doctrine profoundly influenced the accelerated and unprecedented augmentation of the Iranian Army's strength during the second Pahlavi era. This study seeks to elucidate how U.S. foreign policy at this particular juncture catalyzed the transformation of Iran into one of the preeminent military powers in the Persian Gulf and the broader Middle East, and to investigate the military consequences this transformation entailed for Iran during this period.

Materials and Methods

The historical, political, and international nature of the present research necessitates the adoption of a historical approach, utilizing a descriptive-analytical methodology. Within this framework, the researcher initially provides a scientific description of the contexts, events, and policies

pertinent to the subject matter, and subsequently proceeds to elucidate the causal factors underlying its formation, its essential components, and its military ramifications. This study, employing the historical research method in a descriptive-analytical manner and relying on library and documentary studies, examines the influential factors in the formulation of the Nixon Doctrine and scrutinizes its military consequences for the enhancement of the Iranian Army's armament capabilities during the second Pahlavi era. The authors of this research seek to answer the fundamental question: What impact did Nixon's twin-pillar doctrine in the Persian Gulf, and Iran's fulfillment of a military role as the primary pillar of this doctrine, have on the army's armament capabilities between 1969 and 1971 C.E.? In this study, while adhering to the principle of academic integrity and relying on credible sources, an initial examination is made of the historical-political contexts leading to the emergence of the Nixon Doctrine. This includes the Cold War and its critical turning point, the Vietnam War, and ultimately, the shift in the United States' approach to its grand strategies at the international system level. Following the collection, validation, and classification of data from these diverse sources, the authors have conducted a qualitative analysis and engaged in scientific inference regarding the dimensions of the Nixon Doctrine's impact on Iran's armament capabilities.

Result and Discussion

The formulation and implementation of the Nixon Doctrine in the late 1960s C.E. can be fundamentally understood and analyzed within the context of the ideological and geopolitical conflicts of the Cold War era, and particularly under the influence of its decisive turning point, the Vietnam War. This doctrine represented a shift in United States policy to reduce direct U.S. military commitments worldwide and rely on allied regional powers to maintain stability and contain communist influence at the international system level. This policy shift had profound impacts on the structure of the international system and power equations in various regions of the world, including the sensitive Middle East region and, more specifically, the Persian Gulf. Iran, under Mohammad Reza Pahlavi, became one of the pivotal elements for the implementation of this doctrine in the Middle East and the Persian Gulf region. The British military withdrawal from East of Suez in 1971 C.E.-itself a consequence of the decline of its colonial power after World War II and an indicator of the hegemonic transition from Britain to the United States-created a power vacuum

in the Persian Gulf region. At a time when the United States, affected by the repercussions of the Vietnam War and domestic pressures, was refraining from direct military intervention in crisis regions, Iran emerged as an ideal candidate to fill this vacuum and assume the role of protecting Western interests. Iran's strategic position, its shared border with the Soviet Union, abundant energy resources, as well as the Shah's personal interest and ambition to transform Iran into a dominant regional power, provided the basis for this selection. Thus, Iran became the primary pillar of the so-called twin-pillar policy within the Nixon Doctrine in the Persian Gulf, transforming into the region's gendarme. The Pahlavi regime's acceptance of this role, in the first instance, entailed significant military consequences for Iran. The most significant of these consequences was the unprecedented quantitative and qualitative expansion of the Imperial Iranian Armed Forces' capabilities, which endowed Iran with the capacity to intervene in regional crises, such as the suppression of the Dhofar rebellion in Oman, with the aim of countering communist movements. The massive and virtually unrestricted procurement of advanced weaponry and military equipment, particularly from the United States, was a salient characteristic of this period.

Conclusions

The challenges confronted by the United States during the Vietnam War prompted Richard Nixon to formulate his doctrine, which emphasized a reduction in direct American military commitments and a reliance on regional allies. The Persian Gulf, as an energy hub and a strategic region, was placed at the core of this doctrine, and the twin-pillar policy, with Iran as the primary military pillar and Saudi Arabia as the secondary financial pillar, was implemented. Iran's acceptance of the role of regional gendarme, a position that aligned with the ambitions of Mohammad Reza Pahlavi, led the United States to abandon its previous restrictions on arms sales. Consequently, a deluge of advanced American weaponry, in both quantitative and qualitative terms, flowed into Iran, and military procurements from Britain and other Western nations, such as Italy and France, also saw a significant increase. This development fundamentally transformed the structure of the Iranian military-across its land, naval, and air forces-and established it as the preeminent military power in the region. Possessing this enhanced capability enabled Iran to undertake direct and indirect military interventions in regional affairs, including the suppression of insurgents in Oman.

دانشگاه بهشید بهشتی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه تاریخ

مجله تاریخ ایران

سال ۱۸، شماره ۲، پاییز و زمستان، ۱۴۰۴
شاپا الکترونیکی: 2588-6916 شاپا: 2008-7357

DOI: <https://doi.org/10.48308/irhj.2025.239251.1409>

مقاله پژوهشی

تأثیر دکتین نیکسون بر افزایش توان تسلیحاتی ارتش ایران (۱۹۶۹-۱۹۷۱م)

۱. علی رحمانی الاشتی،^۱ سید حسن شجاعی دیوکلایی،^۲ رضا شجری قاسم خلی،^۳

۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه:

a.rahmani-alashti09@umail.umz.ac.ir

۲. استادیار گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. (نویسنده مسئول). رایانامه: h.shojaee@umz.ac.ir

۳. استادیار گروه تاریخ، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: r.shajari@umz.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۰۱ صص ۱۰۷-۱۳۱ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۶

چکیده

پایان جنگ جهانی دوم به مثابه آغاز دورانی جدید در تاریخ معاصر ایران است. با پایان جنگ جهانی دوم که به مسلط شدن هژمونی ایالات متحده در تحولات نظام جهانی سرمایه‌داری و مناسبات نظام بین‌الملل انجامید، تحولات سیاسی و اقتصادی ایران تحت تأثیر تحولات ایالات متحده، به‌خصوص در دوران جنگ سرد قرار گرفت. در نتیجه همین تأثیرپذیری بود که صدور دکتین نیکسون در نتیجه چالش‌های داخلی و بین‌المللی مداخله ایالات متحده در جنگ ویتنام، ایران را تحت تأثیر خود قرار داد. واگذاری نقش نظامی به عنوان ستون اول به ایران در منطقه خلیج فارس در چارچوب دکتین نیکسون، بر ساختارهای مختلف جامعه ایرانی از جمله ساختار نظامی و ارتش تأثیر گذاشت. بر این اساس، پژوهش حاضر درصدد است با استفاده از روش تحقیق تاریخی، به طرح و پاسخ‌گویی این پرسش بپردازد که اجرایی شدن دکتین دو ستونی نیکسون در منطقه خلیج فارس و ایفای نقش نظامی ایران به عنوان ستون اول این دکتین، چه تأثیری بر توان تسلیحاتی ارتش در سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۱م. داشت؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که همسویی ایالات متحده و ایران و تمایل متقابل ایالات متحده و ایران برای واگذاری و پذیرش نقش نظامی به عنوان ستون اول دکتین دو ستونی نیکسون در منطقه خلیج فارس، منجر به افزایش توان تسلیحاتی ایران در سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۱م شد. این افزایش توان تسلیحاتی، ناشی از فراهم شدن امکان خرید تسلیحات نظامی توسط ایران از قدرت‌های برخوردار از صنایع نظامی، به‌ویژه با حمایت‌های شخصی نیکسون امکان‌پذیر شد که به شاه و ایران اجازه می‌داد به منظور ایفای نقش نظامی خود در چارچوب دکتین نیکسون، بتواند سلاح‌های جدید و پیشرفته را از ایالات متحده و سایر کشورها از جمله بریتانیا، کشورهای اروپای غربی و حتی اتحاد جماهیر شوروی خریداری کند.

واژه‌های کلیدی: ایران، شاه، دکتین نیکسون، ارتش، خریدهای تسلیحاتی.

استناد: رحمانی الاشتی، علی، سید حسن شجاعی دیوکلایی و رضا شجری قاسم خلی. (۱۴۰۴)، تأثیر دکتین نیکسون بر افزایش توان تسلیحات ارتش ایران (۱۹۶۹-۱۹۷۱م)، مجله تاریخ ایران، پاییز و زمستان، سال ۱۸، شماره ۲، صص ۱۰۷-۱۳۱.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

اشغال ایران در جنگ جهانی دوم توسط متفقین و ورود نیروهای ایالات متحده به ایران، پای این کشور را به تحولات ایران به‌ویژه در سال‌های پساجنگ جهانی دوم و دوران جنگ سرد باز کرد. طی این سال‌ها و تا پیروزی انقلاب سال ۱۳۵۷ش، ایالات متحده همواره با ترس از خطر نفوذ و استقرار کمونیسم در ایران و نفوذ آن به منطقه خلیج فارس و خاورمیانه، سعی در حفظ و حمایت رژیم سلطنتی و حکومت پهلوی در تحولات داخلی ایران و تحولات منطقه‌ای به عنوان متحد ایالات متحده و بلوک غرب داشت. اعمال فشار بر شوروی برای پایان دادن به اشغال ایران، حمایت سیاسی و تسلیحاتی ایران برای پایان دادن به غائله آذربایجان و کردستان، اجرای اصل ۴ ترومن و انجام کودتای ۲۸ مرداد، از جمله اقدامات ایالات متحده برای حفظ و حمایت حکومت پهلوی و رژیم سلطنت در ایران به عنوان متحد در صحنه تحولات داخلی و منازعات منطقه‌ای بود.

سیاست‌های کلان حمایتی ایالات متحده از ایران در دوران جنگ سرد با هدف حفظ ایران از خطر کمونیسم، در هر دو جنبه داخلی و منطقه‌ای، قابل تقسیم‌بندی به دو دسته اقدامات است. دسته اول اقدامات حمایتی بودند که با هدف مقاوم‌سازی ایران از درون به منظور مقابله با خطر فروپاشی نهاد سلطنت در مواجهه با نفوذ کمونیسم صورت می‌گرفت. اجرای برنامه‌های اصل ۴ ترومن، کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ش. و اصلاحات ارضی از جمله این اقدامات حمایتی ایالات متحده به منظور مقاوم‌سازی دورنی ایران و حکومت پهلوی بود. دسته دوم اقدامات حمایتی ایالات متحده، اقدامات تقویتی و قدرت‌بخشی به منظور افزایش قدرت بیرونی و منطقه‌ای ایران برای مقابله با نفوذ کمونیسم در مناسبات منطقه‌ای، به‌خصوص در منطقه خلیج فارس و خاورمیانه بود. در مورد اخیر، اگرچه اقداماتی چون اعمال فشار بر شوروی برای پایان دادن به اشغال ایران و حمایت سیاسی و تسلیحاتی از ایران در سرکوب غائله آذربایجان و کردستان را می‌توان برای نمونه اشاره کرد، اما انتخاب ایران به عنوان ستون اول در سیاست دو ستونی دکترین نیکسون در منطقه خلیج فارس و فراهم آوردن ابزارهای لازم برای ایران جهت ایفای این نقش، مهم‌ترین اقدام حمایتی ایالات متحده در تقویت و قدرت‌بخشی ایران به منظور افزایش قدرت بیرونی و منطقه‌ای ایران برای مقابله با نفوذ کمونیسم در مناسبات منطقه‌ای در منطقه خلیج فارس و خاورمیانه بود. در دکترین دو ستونی نیکسون، ایران به عنوان ستون اول، ایفاگر نقش نظامی و عربستان سعودی به عنوان تأمین‌کننده مالی، ایفاگر نقش ثانویه و ستون دوم بود.

ایفای نقش منطقه‌ای به عنوان ستون اول در سیاست دو ستونی نیکسون در خلیج فارس که به ایران نقش نظامی و ژاندارمی می‌داد، مستلزم تحکیم و تقویت ساختار نظامی ایران برای ایفای این نقش بود.

تحقق این مهم خود مستلزم افزایش توان تسلیحاتی ایران بود. بر این اساس، پژوهش حاضر درصدد است با استفاده از روش تحقیق تاریخی، به طرح و پاسخ‌گویی این پرسش بپردازد که اجرایی شدن دکترین دو ستونی نیکسون در منطقه خلیج فارس و ایفای نقش نظامی ایران به عنوان ستون اول این دکترین، چه تأثیری بر توان تسلیحاتی ارتش در سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۱م. داشت؟

دربارۀ پیشینه این پژوهش باید گفت تاکنون پژوهشی مستقل درباره تأثیر دکترین نیکسون بر افزایش توان تسلیحاتی ایران صورت نگرفته است. البته برخی پژوهش‌های نزدیک به موضوع بحث پژوهش حاضر وجود دارد. برای مثال تارا جهانگیری در مقاله «بررسی جایگاه خلیج فارس در سیاست خارجی منطقه‌ای ایالات متحده آمریکا با محوریت نقش ایران (سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۵۷ش)» (۱۴۰۱) سیاست خارجی ایالات متحده در قبال خلیج فارس در چارچوب دکترین نیکسون را مورد بررسی قرار داده است. این مقاله نشان می‌دهد که پس از خروج انگلستان از شرق سوئز و خلیج فارس در سال ۱۹۶۹م، ایالات متحده به تدریج نفوذ خود را در خلیج فارس گسترش داد تا از نفوذ شوروی جلوگیری کند. برای تحقق این مهم، نویسنده معتقد است که سیاست دو ستونی براساس دکترین نیکسون، در سال ۱۹۶۹م. اتخاذ شد که بر نقش قدرت‌های منطقه‌ای در تأمین امنیت منطقه تأکید داشت. با این حال، این مقاله به مسئلۀ تأثیر دکترین بر افزایش توان تسلیحاتی ارتش ایران نپرداخته است.

همچنین مجید گلپور و پریسا خراسانی اسمعیلی در مقاله «بررسی مقایسه‌ای نقش سیاست دو ستونی آمریکا در سیاست خارجی ایران و عربستان در دوره پهلوی دوم» (۱۳۹۵) بدون تمرکز جدی بر تأثیر دکترین نیکسون بر افزایش توان تسلیحاتی ارتش ایران، به بررسی مقایسه‌ای سیاست خارجی ایران و عربستان سعودی تحت تأثیر نیکسون پرداخته‌اند. این مقاله تأکید دارد که دکترین نیکسون با هدف واگذاری مسئولیت امنیت منطقه به قدرت‌های منطقه‌ای، زمینه را برای تقویت نظامی کشورهای هم‌پیمان ایالات متحده از جمله ایران فراهم کرد.

علاوه بر این، اسماعیل ربیعی و دیگران در مقاله «تأثیر درآمدهای نفتی بر روند دولت‌سازی در دوره پهلوی دوم» (۱۳۹۸) به بررسی تأثیر درآمدهای نفتی بر دولت‌سازی در دوره پهلوی دوم پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که افزایش چشمگیر درآمدهای نفتی در این دوره، منابع مالی لازم برای توسعه نظامی گسترده را در اختیار حکومت پهلوی قرار داد. نویسندگان این مقاله معتقدند شاه با اتکا به این درآمدها و همچنین کمک‌های نظامی ایالات متحده، به‌طور قابل توجهی بودجه نظامی را افزایش داد و به نوسازی و تجهیز ارتش ایران مبادرت ورزید. با این حال، تفاوت این مقاله با پژوهش پیش رو در برقرار کردن نسبت میان دکترین نیکسون با افزایش توان تسلیحاتی ارتش ایران در این پژوهش و نسبت میان افزایش درآمدهای نفتی با توسعه نظامی ایران در پژوهش ربیعی و همکاران است.

با توجه به چنین پیشینه‌ای، پژوهش حاضر درصد بررسی تأثیر دکترین نیکسون بر افزایش توان تسلیحاتی ارتش ایران در سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۱م است. تحقق این مهم به عنوان هدف این پژوهش، در نخستین گام مستلزم بررسی عوامل مؤثر بر صدور دکترین نیکسون و مؤلفه‌های آن است که این مسئله در ادامه مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

زمینه‌های صدور دکترین نیکسون

جنگ ویتنام یکی از منازعات محوری قرن بیستم بود که چالش‌های بی‌شماری برای ایالات متحده به وجود آورد. بخشی از اسناد آرشیوی سازمان امنیت ملی ایالات متحده (National Security Archive) که حاوی گزارش ۸ فورویه ۱۹۶۵ «مایک مانسفیلد» سناتور دموکرات آمریکایی به رئیس‌جمهور لیندون جانسون است، نشان می‌دهد که مداخله ایالات متحده در جنگ ویتنام ناشی از سوء محاسبه و سوء تفاهم سیاستمداران این کشور در درک شرایط این جنگ بود.

<https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents>

در ادامه تلاش سیاستمداران ایالات متحده برای کنترل اوضاع در ویتنام، به دلیل سوء محاسبات و عدم شناخت کافی از شرایط محلی، اوضاع را بحرانی‌تر کرد (McNamara, 1995: 100-110). سیاست‌هایی مانند بمباران گسترده^۱ (Turse, 2013: 150-160)، استفاده از عامل نارنجی^۲ و عملیات جست‌وجو و نابودی (Appy, 2006: 200-210) نه تنها به اهداف خود نرسیدند، بلکه باعث افزایش تلفات غیرنظامیان و تشدید مخالفت‌ها با جنگ شدند.

<https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents>

در چنین شرایطی، این جنگ که با حمایت‌های مستشاری و مالی آغاز شد، به یک درگیری نظامی گسترده تبدیل گردید و به بروز شکاف‌های عمیق در جامعه آمریکا منجر شد. در آغاز جنگ ویتنام، حمایت عمومی از این جنگ بالا بود. در سال‌های اولیه دهه ۱۹۶۰م، بسیاری از آمریکایی‌ها با این باور که جنگ بخشی از مبارزه گسترده‌تر با کمونیسم است، از تلاش‌های دولت برای مهار گسترش آن در جنوب شرق آسیا حمایت می‌کردند (Herring, 2002: 120-125). برای مثال، پس از واقعه خلیج تونکین در آگوست ۱۹۶۴، نظرسنجی‌های مؤسسه گالوپ نشان می‌داد که حدود ۸۵٪ آمریکایی‌ها از نحوه برخورد رئیس‌جمهور جانسون با این بحران حمایت می‌کردند (Gallup, 1965: 10). یک نظرسنجی دیگر در سال ۱۹۶۵ توسط دانشگاه میشیگان نشان داد که حدود ۶۰٪ از آمریکایی‌ها معتقد

۱. بمباران گسترده، به‌ویژه عملیات «رولینگ تاندر» با هدف تخریب زیرساخت‌های ویتنام شمالی و تضعیف روحیه دشمن انجام می‌شد، اما اثرات مخربی بر غیرنظامیان و محیط زیست داشت.

۲. HYPERLINK "https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5944896/" <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5944896/>

بودند مداخله نظامی در ویتنام درست است (Mueller, 1973: 24).

گفتنی است این حمایت عمومی با ادامه جنگ و افزایش تلفات، به تدریج کاهش یافت و با مخالفت مواجه شد. جوانان و دانشجویان در صف مقدم مخالفت با جنگ قرار داشتند و اعتراضات و تظاهرات گسترده‌ای در سراسر کشور برگزار کردند (Gitlin, 1987: 30). یکی از مهم‌ترین و اولین اعتراضات دانشجویی سازمان‌یافته علیه جنگ ویتنام، توسط یک گروه دانشجویی با عنوان «دانشجویان برای یک جامعه دموکراتیک» (SDS) در دانشگاه میشیگان در سال ۱۹۶۵ برگزار شد. SDS به سرعت به یکی از سازمان‌های اصلی ضد جنگ در دانشگاه‌های سراسر کشور تبدیل شد و نقش مهمی در بسیج دانشجویان ایفا کرد (Gitlin, 1987: 201). در اکتبر ۱۹۶۷ تظاهرات گسترده‌ای در مقابل ساختمان پنتاگون برگزار شد که در آن هزاران دانشجو و فعال ضد جنگ شرکت کردند. این تظاهرات به خشونت کشیده شد و صدها نفر دستگیر شدند، اما توجه عمومی را به شدت به مسئله جنگ ویتنام جلب کرد (Karnow, 1983: 528).

این تظاهرات که در روزنامه «نیویورک تایمز» به تفصیل گزارش شد، یکی از بزرگ‌ترین اعتراضات ضد جنگ تا آن زمان بود که نشان‌دهنده افزایش نارضایتی عمومی از سیاست‌های دولت ایالات متحده در قبال ویتنام بود (The New York Times, 24 July 1967: p.1). همچنین در ۱۵ نوامبر ۱۹۶۹ تظاهرات گسترده‌ای در واشنگتن دی‌سی برگزار شد که در آن معترضان خواستار پایان فوری جنگ و خروج نیروهای آمریکایی از ویتنام بودند (cf. The Washington Post, 16 October 1969: p.A1). در میان مخالفت‌ها و تظاهرات‌های صورت گرفته علیه جنگ ویتنام، تظاهرات دانشگاه ایالتی کنت که در تاریخ ایالات متحده به کشتار دانشگاه کنت^۱ معروف شد (Michener, 1971: 345)، در تشدید مخالفت‌های داخلی علیه جنگ ویتنام نقش بسیار مهمی ایفا کرد. در چنین شرایطی، جنگ ویتنام منجر به ایجاد شکاف عمیق نسلی و فرهنگی در جامعه آمریکا شد. این شکاف آن گونه که روزاک به آن اشاره کرده، به‌ویژه در رابطه با موضوعاتی چون جنگ، آزادی بیان، فرهنگ و مصرف‌گرایی، خود را بروز می‌داد (Roszak, 1969: 30). در چنین فضایی بود که به تعبیر براندز، بحران بی‌اعتمادی به دولت منجر به افزایش بدبینی و شک در جامعه آمریکا شد و تأثیرات خود را تا سال‌های بعد نیز به جا گذاشت (Brands, 2008: 600).

چنین بی‌اعتمادی را می‌توان در نظرسنجی‌ها و داده‌های مراکز نظرسنجی و آماری ایالات متحده مشاهده کرد. برای مثال، طبق داده‌های مرکز تحقیقات پیو^۲ در اوایل دهه ۱۹۶۰م، بیش از ۷۵٪

1. University of Kent

2. Pew Research Center

آمریکایی‌ها اعلام کرده بودند که به دولت خود اعتماد دارند. همچنین طبق نظرسنجی‌های مؤسسه نظرسنجی گالوپ در سال ۱۹۶۵، حدود ۷۵٪ آمریکایی‌ها به رئیس‌جمهور جانسون اعتماد داشتند، اما این میزان تا پایان جنگ ویتنام به کمتر از ۳۵٪ رسید.

<https://www.pewresearch.org/politics/2024/06/24/public-trust-in-government-1958-2024/>

ایالات متحده با وجود برتری نظامی، نتوانست به اهداف خود در جنگ ویتنام دست پیدا کند. در طول جنگ بیش از ۵۸ هزار سرباز آمریکایی کشته و صدها هزار نفر مجروح شدند (Lawrence, 2008: 330). علاوه بر تلفات انسانی، جنگ آسیب‌های روانی زیادی برای سربازان بازگشته از جنگ به همراه داشت. اختلال استرس پس از سانحه (PTSD) و سایر مشکلات روانی، باعث شد بسیاری از سربازان نتوانند به زندگی عادی بازگردند (Daddis, 2011: 10). این مسئله آن‌گونه که سامر به آن اشاره کرده است، باعث شد اعتبار نظامی ایالات متحده به عنوان یک ابرقدرت نظامی، به علت بن‌بست در جنگ با یک قدرت منطقه‌ای کوچک، در عرصه بین‌المللی زیر سؤال برود و باعث کاهش اعتماد به نفس و قدرت این کشور گردد (summers, 1982: 250). در پی بروز چنین چالش‌هایی بود که ایالات متحده ناچار شد سیاست‌های خود را نه تنها در باره جنگ ویتنام، بلکه در سطح کلان سیاست خارجی و مناسبات بین‌الملل تغییر دهد. این تغییر سیاست با روی کار آمدن ریچارد میل‌هوس نیکسون در سال ۱۹۶۸، با صدور دکترین نیکسون توسط وی آغاز شد.

صدور دکترین نیکسون یکی از نقاط عطف سیاست خارجی ایالات متحده در دوران جنگ سرد بود. نیکسون و کیسینجر معتقد بودند ایالات متحده نمی‌تواند به تنهایی با این چالش‌ها در سطح نظام بین‌الملل مقابله کند و بر این اساس ایالات متحده نیازمند تغییرات دیپلماسی خود در سطح نظام بین‌الملل است (Schweller, 2010: 142). همچنین این دو معتقد بودند ایالات متحده نباید به عنوان پلیس جهان عمل کند و مسئولیت حل و فصل تمام درگیری‌های منطقه‌ای را برعهده بگیرد. آنها بر این باور بودند که ایالات متحده باید بر منافع ملی خود متمرکز شود و به جای مداخله مستقیم، از طریق دیپلماسی و همکاری با متحدان خود، به حفظ امنیت و ثبات بین‌المللی کمک کند (Kissinger, 1994: 96-100). این دیدگاه جدید به‌طور اساسی با رویکردهای مداخله‌گرایانه گذشته متفاوت بود.

دکترین نیکسون رسماً در جریان یک کنفرانس مطبوعاتی در گوآم در تاریخ ۲۵ ژوئیه ۱۹۶۹ توسط

۱. اختلال استرس پس از سانحه (PTSD) نوعی مشکل سلامت روان است که می‌تواند در اثر حادثه تروماتیک ایجاد شود. افرادی متعددی که با حادثه تروماتیک مواجه می‌شوند، احساسات، افکار و خاطرات منفی را تجربه خواهند کرد. با این حال، اغلب افراد به مرور زمان بهتر خواهند شد.

رئیس‌جمهور ریچارد نیکسون اعلام شد (Kissinger, 1979: 147). نیکسون در این کنفرانس مطبوعاتی تأکید کرد که ایالات متحده به تعهدات پیمانی خود پایبند خواهد بود و چتر حمایتی خود را حفظ خواهد کرد، اما از متحدان خود انتظار دارد مسئولیت بیشتری در دفاع از خود در برابر تجاوزات برعهده بگیرند (Nixon, 1979: 230).

گفتنی است تأکید بر دفاع از خود، یکی از مؤلفه‌های مهم و اساسی دکترین نیکسون بود. دکترین نیکسون به متحدان ایالات متحده این پیام را می‌داد که باید بیشتر برای دفاع از خود مسئولیت‌پذیر باشند. این بدان معنا بود که ایالات متحده دیگر به‌طور خودکار در درگیری‌های منطقه‌ای دخالت نخواهد کرد و متحدان باید توانایی‌های دفاعی خود را تقویت کنند. به اعتقاد جرویس، این تغییر رویکرد به نوعی به کشورهای متحد ایالات متحده استقلال عمل بیشتری می‌داد و آنها را ملزم به سرمایه‌گذاری در توان نظامی خود می‌کرد (Jervis, 2017: 455).

در کنار مؤلفه‌های فوق، ارائه کمک‌های نظامی مؤلفه مهم دیگر دکترین نیکسون بود. بر پایه این مؤلفه، اگرچه ایالات متحده از حضور نظامی مستقیم خود در سایر نقاط جهان می‌کاست، اما همچنان به ارائه کمک‌های نظامی به متحدان خود ادامه می‌داد. این کمک‌ها شامل ارسال تجهیزات نظامی، آموزش نیروها و ارائه مشاوره نظامی بود (Gaddis, 2005: 292).

دکترین نیکسون براساس اهداف و مؤلفه‌های آن، در تلاش بود تا از حضور و هزینه‌های نظامی و سیاسی ایالات متحده در مناطقی از کره زمین که این کشور در آن منافع اقتصادی و سیاسی داشت، بکاهد. یکی از این مناطق حائز اهمیت، خاورمیانه و منطقه خلیج فارس به عنوان هارت‌لند و قلب انرژی جهان به سبب وجود نفت بود. تلاش ایالات متحده برای پیاده‌سازی اصول و مؤلفه‌های دکترین نیکسون، بر تحولات کشورهای این منطقه از جمله ایران تأثیرات جدی به جای گذاشت. بررسی این تأثیر در نخستین گام مستلزم بررسی نقش و جایگاه ایران در چارچوب دکترین نیکسون در خلیج فارس است که این مسئله در ادامه مورد بررسی قرار گرفته است.

نقش و جایگاه ایران در دکترین نیکسون

براساس دکترین نیکسون، در منطقه خلیج فارس مقرر شده بود سیاست دو ستونی به اجرا درآید. در سیاست دو ستونی نیکسون، منطقه خلیج فارس دارای دو ستون اصلی ایران و عربستان سعودی بود. درباره چرایی انتخاب ایران به عنوان ستون اول، باید عنوان کرد که اساساً ایفای نقش در چارچوب دکترین نیکسون، آن گونه که در منطقه آمریکای جنوبی به برزیل (Garthoff, 1994: 678) واگذار شد، به کشورهایی اعطا می‌شد که آن کشورها از توانایی لازم برای ایفای چنین نقشی برخوردار باشند

(الهی، ۱۳۷۰: ۱۴۷). بر پایه چنین رویکرد کلانی بود که ایران به عنوان ستون اول در سیاست‌های دکتربین نیکسون در منطقه خلیج فارس انتخاب شد. در این میان، نکته حائز اهمیت بررسی جایگاه ایران در منطقه و پتانسیل‌های آن برای ایفای نقش در چارچوب دکتربین نیکسون است. درباره جایگاه ایران در منطقه، بیش از هر چیز باید به موقعیت ژئوپلیتیک ایران توجه کرد. به اعتقاد بیل (Bill, 1988: 163) و باری روبین (۱۳۶۳: ۴۴)، موقعیت جغرافیایی و استراتژیک ایران تاثیر مهمی در واگذاری نقش ستون اول داشت. ایران در قلب منطقه خاورمیانه قرار داشت و به خلیج فارس و دریای عمان و کشورهای حاشیه جنوبی این دو دریا دسترسی داشت که از اهمیت فوق‌العاده‌ای برای تجارت جهانی نفت برخوردار بودند. از سوی دیگر، ایران مرزهای طولانی با شوروی در شمال کشور داشت. به اعتقاد گازیوروسکی، این همسایگی موجب‌انگرانی شدید ایالات متحده از نفوذ شوروی به منطقه خلیج فارس از طریق ایران در دوران جنگ سرد بود (گازیوروسکی، ۱۳۷۶: ۱۶۵).

در چنین شرایطی، ایران به عنوان یک متحد استراتژیک، در برابر شوروی از اهمیت ویژه‌ای برای ایالات متحده برخوردار بود، زیرا ایران می‌توانست در مرزهای خود تهدیدات شوروی را کنترل کند. همچنین ایران در جنوب به تنگه هرمز دسترسی داشت که حدود ۲۰٪ از نفت جهان از این تنگه عبور می‌کرد (Gurtov, 1975: 53). بر پایه چنین موقعیتی، ایران می‌توانست برای ایالات متحده به عنوان یک شریک استراتژیک در حفاظت از جریان نفت در خلیج فارس و تأمین امنیت این تنگه عمل کند (آپستین، ۱۳۷۰: ۱۰).

علاوه بر این، ایران به عنوان یک قدرت غالب در خاورمیانه، می‌توانست در برابر تهدیدات متحدان منطقه‌ای شوروی، مانند عراق و سوریه که روابط خصمانه‌ای با ایالات متحده داشتند، عمل کند. بر پایه برخورداری از چنین پتانسیل‌هایی بود که به اعتقاد برژینسکی، ایران در دکتربین نیکسون به عنوان ستون اصلی و ژاندارم منطقه تعیین شد (برژینسکی، ۱۳۶۹: ۵۴)؛ زیرا گسترش جنبش‌های ملی‌گرا و ظهور ناصریسم بود که منجر به سر برآوردن دولت‌های عرب رادیکال در منطقه شد. این مخاطره که به صورت بالقوه در درون خود خطر نفوذ و گسترش کمونیسم در منطقه را ایجاد می‌کرد؛ ایالات متحده را به شدت نگران می‌ساخت (Litwak, 2007: 95).

یکی دیگر از دلایل طرح سیاست دو ستونی دکتربین نیکسون و انتخاب ایران به عنوان ستون اول را باید در خروج نیروهای بریتانیا از خلیج فارس جست‌وجو کرد. خروج نیروهای بریتانیا از منطقه خلیج فارس و خلأ قدرت این کشور در این منطقه، از یک سو خطر نفوذ و گسترش کمونیسم را در منطقه افزایش

۱. ناصریسم یا شعارهای پان‌عربیستی و رویکردهای سوسیالیستی، از سوی ایالات متحده به عنوان یک ایدئولوژی رادیکال و بی‌ثبات‌کننده منطقه تلقی می‌شد که می‌توانست کشورهای عربی را به سمت اردوگاه شوروی سوق دهد (Brands, 1987: 123). بنابراین ایالات متحده در تلاش بود تا با مهار جنبش‌های ملی‌گرا و ناصریسم و حمایت از رژیم‌های طرفدار غرب در منطقه، از گسترش نفوذ کمونیسم و تهدید منافع خود جلوگیری کند.

می‌داد (Ramazani, 1982: 220) و از سوی دیگر، ایالات متحده تمایل به کاهش قدرت امپریالیسم بزرگ قدیم یعنی بریتانیا را داشت که با طرح و اجرای دکترین نیکسون، به دنبال تحقق آن بود (جناب، ۱۳۴۹: ۴۳۸). متأثر از این فضا بود که ایالات متحده به‌طور فعال از ایران و عربستان سعودی در مجامع بین‌المللی حمایت می‌کرد (نیکسون، ۱۳۶۴: ۱۸۸).

در کنار عوامل مؤثر در تصمیم ایالات متحده برای واگذاری نقش ستون اول به ایران در چارچوب دکترین نیکسون، باید به علایق فردی محمدرضا پهلوی به ایفای نقش یک امپریالیست کوچک در منطقه اشاره کرد (برژینسکی، ۱۳۷۹: ۴۷۰). وجود چنین تمایلی از سوی ایران و ایفای نقش نظامی در چارچوب آن، مسئله‌ای است که در ادامه مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

عوامل مؤثر در گرایش ایران به پذیرش نقش نظامی در چارچوب دکترین نیکسون

پذیرش نقش ژاندارمی منطقه خلیج فارس توسط ایران در چارچوب دکترین نیکسون، تصمیمی بدون پیش‌زمینه نبود. مجموعه‌ای از عوامل داخلی محمدرضا پهلوی را متقاعد کردند که نقش ستون اصلی را در چارچوب دکترین نیکسون در خلیج فارس بپذیرد. در چنین شرایطی، محمدرضا پهلوی فرصت را برای ایفای نقش فعال‌تر در منطقه مغتنم شمرد. وی از مدت‌ها پیش، به دنبال تبدیل شدن ایران به یک قدرت منطقه‌ای بود و خروج بریتانیا از خلیج فارس این فرصت را در اختیار او قرار می‌داد. شاه معتقد بود ایران به عنوان وارث امپراتوری‌های باستانی، شایستگی رهبری منطقه را دارد و می‌تواند با اتکا بر قدرت نظامی و اقتصادی خود، ثبات و امنیت را در خلیج فارس برقرار کند (پهلوی، ۱۳۷۱: ۲۵۱).

علاوه بر این، ویژگی‌های شخصیتی و تمایلات میلیتاریستی شاه نیز در ایفای نقش ژاندارمی توسط ایران تأثیر مهمی داشت. به اعتقاد میلانی، شاه از کودکی به مسائل نظامی علاقه داشت و خود را یک استراتژیست نظامی می‌دانست. وی به شدت به دنبال مدرن‌سازی و تقویت ارتش ایران بود و معتقد بود قدرت نظامی لازمه ایفای نقش فعال در عرصه بین‌المللی است (Milani, 2011: 220).

بر پایه چنین رویکردی بود که شاه در بخشی از مصاحبه مطبوعاتی خود در مجله پترولیوم انگلستان، در پاسخ به این پرسش که شاه به خرید چه نوع سلاح‌هایی تمایل دارد، عنوان کرد: «ما سراغ بهترین سلاح‌ها در هر نقطه از جهان می‌رویم» (شهیدی، [بی‌تا]: ۲۱۷). در میان فعالان فنی و اقتصادی صنایع نظامی، علاقه‌مندی محمدرضا پهلوی به خرید تسلیحات نظامی امری شناخته شده بود؛ به گونه‌ای که یکی از دلایل اسلحه‌آمریکایی گزارش کرد وی چنان با علاقه و با دقت مجلات اسلحه را مطالعه می‌کرد که انگار یک مرد در حال خواندن مجله پلی‌بوی است. وی همچنین بیان کرد که شاه خود در جلسات خرید تجهیزات نظامی شرکت می‌کرد و به تجهیزاتی که برای او آشنا بود و همانند یک

دلال اسلحه معامله می‌کرد (باری، ۱۳۶۳: ۲۴).

بر پایه چنین تمایلاتی، محمدرضا پهلوی با درک فرصت‌های نهفته در دکترین نیکسون، به شدت علاقه‌مند به ایفای نقش ژاندارم منطقه در خلیج فارس شد. وی معتقد بود ایران با داشتن ارتشی قدرتمند و باثبات می‌تواند به عنوان یک نیروی حافظ صلح و ثبات در منطقه عمل کند و منافع ایالات متحده و غرب را نیز تأمین کند (Gasiorowski, 1991: 230). او بارها در مصاحبه‌ها و سخنرانی‌های خود بر این نکته تأکید می‌کرد که ایران تنها کشوری در منطقه است که توانایی و اراده لازم برای مقابله با تهدیدات احتمالی، به‌ویژه تهدیدات ناشی از اتحاد جماهیر شوروی (Ramazani, 1982: 370) و رژیم‌های رادیکال عربی (Ghods, 2008: 55) را دارد.

در کنار علاقه شاه به خرید تسلیحات و افزایش توان نظامی، افزایش چشمگیر درآمدهای نفتی ایران در دهه ۱۹۷۰ نیز به عنوان یک عامل تسهیل‌کننده در پذیرش ستون اول در دکترین نیکسون عمل کرد. با افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی، ایران به منابع مالی عظیمی دست یافت که می‌توانست به عنوان بودجه برای خرید تسلیحات پیشرفته و توسعه زیرساخت‌های نظامی مورد استفاده قرار گیرد (Foran, 1993: 270). شاه با استفاده از این منابع، به سرعت ارتش ایران را به یکی از مجهزترین ارتش‌های منطقه تبدیل کرد و به خرید انواع هواپیماهای جنگنده، تانک‌ها، ناوها و سایر تجهیزات نظامی از ایالات متحده و سایر کشورهای غربی پرداخت (Abrahamian, 1982: 470).

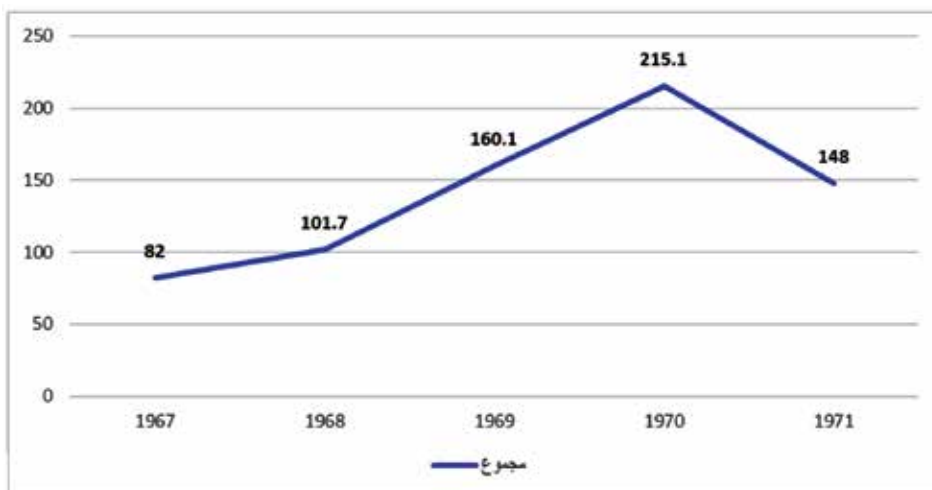
با این حال، نباید از نقش ایالات متحده در تشویق و حمایت از ایران برای پذیرش نقش ژاندارمی غافل شد. ایالات متحده نه تنها تسلیحات پیشرفته را در اختیار ایران قرار می‌داد، بلکه با ارائه آموزش‌های نظامی، کمک‌های فنی و حمایت‌های سیاسی، به تقویت توان نظامی ایران کمک می‌کرد. دولت نیکسون معتقد بود یک ایران قوی و متحد می‌تواند به عنوان یک سد در برابر نفوذ شوروی در منطقه عمل کند و منافع ایالات متحده را تأمین کند (Sick, 1985: 65).

در مجموع، می‌توان گفت پذیرش نقش نظامی به عنوان ستون اول توسط ایران در چارچوب دکترین نیکسون، نتیجه تعامل پیچیده‌ای از عوامل مختلف بین‌المللی و داخلی بود. پذیرش این نقش پیامدهای زیادی بر گسترش و افزایش توان تسلیحات نظامی ارتش ایران به همراه داشت؛ زیرا ایران ناچار بود برای ایفای نقش در چارچوب دکترین نیکسون، به قدرت نظامی منطقه‌ای تبدیل شود و نقش فعال‌تری در تحولات منطقه ایفا کند. تحقق این مهم، در نخستین گام مستلزم افزایش توان تسلیحاتی ارتش بود که این مسئله در ادامه مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

پیامد دکترین نیکسون بر گسترش و افزایش توان تسلیحات نظامی ارتش ایران

دکترین نیکسون پیامدهای عمیق و گسترده‌ای بر افزایش توان تسلیحاتی و نظامی ارتش ایران داشت. با اعلام دکترین نیکسون و قبول مسئولیت نظامی به عنوان ستون اول سیاست دوستونی نیکسون از سوی ایران، سیل تسلیحات پیشرفته آمریکایی به سوی ایران سرازیر شد. ایالات متحده که تا پیش از این محدودیت‌هایی را در فروش تسلیحات به ایران اعمال می‌کرد،^۱ اکنون راحت‌تر از گذشته به درخواست‌های شاه برای خرید انواع جنگ‌افزارها پاسخ می‌داد. برای مثال، می‌توان به قرارداد خرید ۸۰ فروند جنگنده تامکت اف-۱۴ در سال ۱۹۷۱م (Cooper, 2004: 25) اشاره کرد که در آن زمان پیچیده‌ترین و گران‌ترین جنگنده جهان و به عنوان نمادی از رفع محدودیت‌های فروش تسلیحات از سوی ایالات متحده نسبت به ایران بود. در نتیجه فراهم شدن چنین شرایطی بود که ارقام خرید تسلیحات و تجهیزات نظامی ایران از ایالات متحده در سال‌های ریاست جمهوری نیکسون افزایش یافت که این افزایش را می‌توان در جدول شماره ۱ مشاهده کرد که برگرفته از اسناد سایت office of the historian است.

نمودار شماره ۱. رقم صادرات تجهیزات نظامی از ایالات متحده به ایران در سال‌های ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۱م. براساس میلیون دلار

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d181-04>

۱. تا قبل از صدور دکترین نیکسون، فروش تسلیحات از سوی ایالات متحده به کشورهای منطقه از جمله ایران، بیشتر جنبه دفاعی و حفظ امنیت داخلی داشت. فروش تسلیحات تهاجمی مانند هواپیماهای جنگنده پیشرفته، تانک‌های سنگین و موشک‌های دوربرد، با محدودیت بیشتری مواجه بود. نگرانی‌هایی در مورد ایجاد عدم تعادل قدرت در منطقه و احتمال استفاده از این تسلیحات برای اهداف تهاجمی وجود داشت (Riedel, 2016: 150).

خریدهای تسلیحاتی ایران از ایالات متحده طیف گسترده‌ای از تجهیزات نظامی را شامل می‌شد که گستردگی و تنوع کیفی و کمی آن را می‌توان در جدول شماره ۱ مشاهده کرد.

جدول شماره ۱. تجهیزات نظامی خریداری‌شده ایران از ایالات متحده در سال‌های ۱۹۶۵ تا ۱۹۷۱ م. براساس اسناد office of the historian

نوع تجهیزات	برنامه کمک نظامی	برنامه فروش نظامی خارجی	سفارتی ها بر اساس سال مالی	---	---	---	---	---	---	---
تحويل داده شده	تحويل داده شده	سفارش‌ها	۱۹۶۵ م	۱۹۶۶ م	۱۹۶۷ م	۱۹۶۸ م	۱۹۶۹ م	۱۹۷۰ م	۱۹۷۱ م	---
جت جنگنده f-۸۶	۱۲۱	---	---	---	---	---	---	---	---	---
جت جنگنده f-۵	۹۲	۴۸	۴۸	---	۴	۲۵	۴	۱۵	---	---
جت جنگنده f-۴	---	۶۴	۱۳۷	---	---	۳۲	---	۳۲	---	۷۳
هواپیما c-۴۷	۲۴	---	---	---	---	---	---	---	---	---
هواپیما c-۱۳۰	۴	۲۶	۴۲	۸	---	۴	---	---	---	۳۰
تخریبگر	---	---	۲	---	---	---	---	---	---	۲
مین روب	۶	---	---	---	---	---	---	---	---	---
قایق‌های توپدار موتوری	۵	۲	۲	---	۲	---	---	---	---	---
تانک‌های زمینی	---	N. A ^۱	۱۶	---	---	---	۱۶	---	---	---
تانک‌های متوسط	۵۲۴	N. A	۳۰۵	۱۷۶	۷۵	۵۴	---	---	---	---
نفربرهای زرهی	۱۱۲	N. A	۲۳۱	---	۱۸۱	۵۰	---	---	---	---
اسلحه‌های خودکشی	---	۵۰	۱۰۴	---	---	---	---	۵۰	۲	۵۲
توپخانه	۸۴۹	---	---	---	---	---	---	---	---	---
غیره	۵۰	---	---	---	---	---	---	---	---	---

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d181-04>

علاوه بر ایالات متحده، روند خرید تسلیحات از بریتانیا نیز پس از صدور دکترین نیکسون و واگذاری نقش نظامی به ایران به عنوان ستون اول در دکترین نیکسون، رشد کمی و کیفی یافت. چنین رشدی را می‌توان در سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۲م. به لحاظ تنوع تجهیزات و قیمت پرداخت‌شده برای آن، در جدول شماره ۲ مشاهده کرد.

جدول شماره ۲. تنوع تسلیحات و تجهیزات نظامی و قیمت پرداخت شده برای آن از بریتانیا برپایه اسناد سایت اسناد office of the historian

تجهیزات	سال قرارداد	مبلغ (میلیون دلار آمریکا)
رادار	۱۹۷۰م	۵
سامانه موشکی راپیر	۱۹۷۰م	۹۴
سیصد تانک چیفتن و تجهیزات پشتیبانی	۱۹۷۱م	۱۲۶٫۸
موشک سیکت	۱۹۷۱م	۲٫۴
۴۷۰ تانک چیفتن	۱۹۷۱م	۲۴۰
۴ هاور کرافت	۱۹۷۲	۱۲
تجهیزات ارتباطی	۱۹۷۲	۱۳
مجموع خریده‌ها		۴۹۳٫۲

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d181-07>

در کنار ایالات متحده و بریتانیا، ایران در سال‌های ابتدایی ایفای نقش در چارچوب دکترین نیکسون، خریدهای تسلیحاتی از کشورهای بلوک غرب نیز انجام داد. ایتالیا، سوئیس، هلند، نروژ، فرانسه، آلمان غربی و بلژیک در کنار اسرائیل، از جمله این کشورها بودند که میزان و نوع این خریدهای تسلیحاتی در سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۱م از این کشورها را می‌توان در جدول شماره ۳ مشاهده کرد.

جدول شماره ۳. تنوع تسلیحات و تجهیزات نظامی و قیمت پرداخت‌شده برای آن از ایتالیا، سوئیس، هلند، نروژ، فرانسه، آلمان غربی و بلژیک، بر پایه اسناد سایت اسناد office of the historian

منبع فروش و سال	مبالغ براساس میلیون دلار آمریکا	تجهیزات تحت پوشش
ایتالیا		---
۱۹۶۸	۲۸	۴۰ فروند هلیکوپتر AB-۲۰۵
۱۹۶۹	۱۱٫۸	۱۰۰ فروند هلیکوپتر AB-۲۰۶ و ۴ فروند هلیکوپتر AB-۲۰۵
۱۹۷۰	۱۰٫۸	۶ فروند هلیکوپتر SH-۳S و ۱۶ فروند هلیکوپتر CH-۴۷C
سوئیس		---
۱۹۶۹	۴۵	۱۵۰ اسلحه ضد هوایی، رادار کنترل آتش و مهمات

منبع فروشی و سال	مبالغ براساس میلیون دلار آمریکا	تجهیزات تحت پوشش
۱۹۷۱	۳,۱	تجهیزات و مهمات پشتیبانی
هلند		---
۱۹۷۱	۲۸	۱۴ فروند هواپیمای ترابری F-۲۷
اسرائیل		---
۱۹۶۸	۳,۲	تجهیزات ارتباطی، خمپاره، تفنگ و مهمات
کانادا		---
۱۹۷۱	۳,۱	تجهیزات پشتیبانی
نروژ		---
۱۹۷۱	۲,۱	مهمات
فرانسه		---
۱۹۷۱	۱,۳	موشک‌های ضدتانک
۱۹۷۱	۰,۶	تجهیزات ارتباطی و پشتیبانی
بلژیک		---
۱۹۶۸	۰,۷	مهمات
مجموع	۱۳۷,۱	---

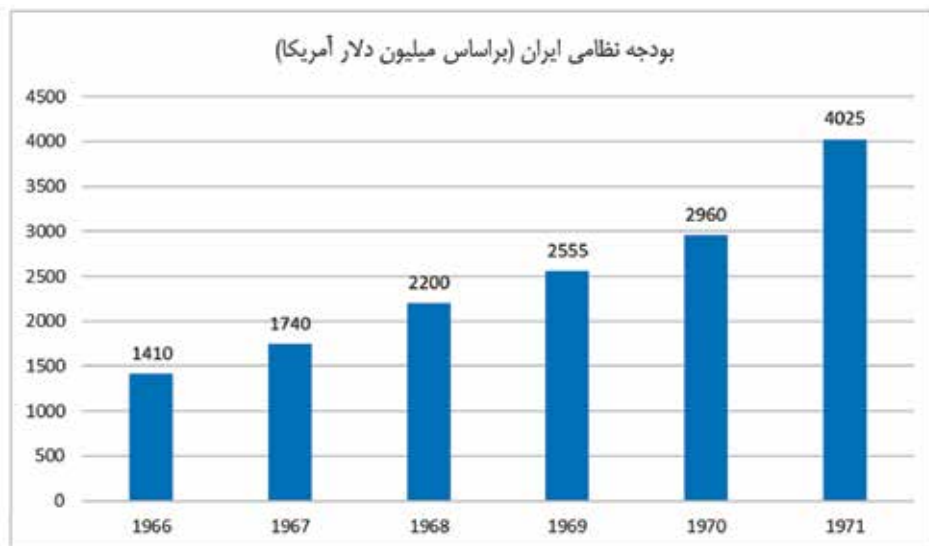
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d181-11>

در کنار خرید تجهیزات نظامی از کشورهای برخوردار از صنعت نظامی، ایران نیز خود درصدد افزایش توان تسلیحاتی از طریق صنایع نظامی داخلی برآمد. در دهه ۵۰ شمسی برخی تأسیسات برای تأمین تولید داخلی تجهیزات نظامی در ایران ساخته شد. یکی از این مجتمع‌های صنایع نظامی، کارخانه اسلحه‌سازی سلطان‌آباد بود که ظرفیت تولید سالانه ۳۰/۰۰۰ تفنگ G-3 و ۵۰۰ مسلسل MG-1 با طراحی آلمان غربی در ایران را داشت. در مجتمع صنایع نظامی سلطان‌آباد مهمات سلاح‌های سبک، گلوله‌های خمپاره ۸۱ و ۱۲۰ میلی‌متری، گلوله‌های توپ ۱۰۵ میلی‌متری، نارنجک، مین‌های ضد تانک و ضد نفربر تولید می‌شد. همچنین دو شرکت «فرتز ورنر ای‌جی» و «راین استال ای‌جی» از کشور آلمان غربی، ماشین‌آلات دو کارخانه مهمات‌سازی را در ایران راه‌اندازی کردند. علاوه بر این، اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۷۰ موافقت کرد که ایران تجهیزات ضد هوایی ۲۳ میلی‌متری را با نظارت مستقیم شوروی در اختیار داشته باشد و آن را تولید کند. با این حال، شوروی پیشنهاد کرد ماشین‌آلات لازم از چکسلواکی تهیه شود. در این برنامه نظامی، سالانه نیم‌میلیون گلوله تولید می‌شد. همچنین یک کارخانه مقاوم‌سازی تانک بیش از ۴۰۰ تانک M-74 موجود در ایران در دهه ۵۰ شمسی را بازسازی کرد (Holloway, 1983: 200-205).

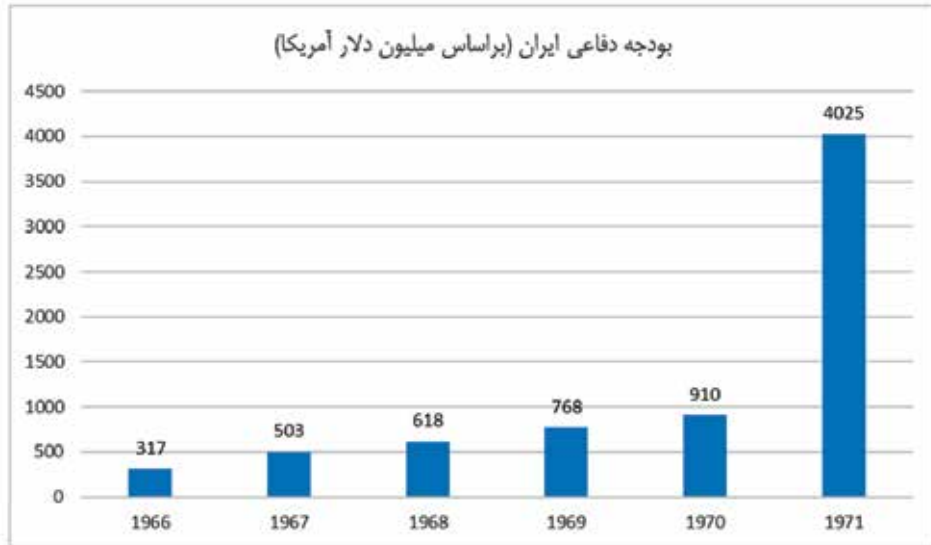
گفتنی است در این میان، مسئله‌ی حائز اهمیت پاسخ به این پرسش است که تلاش ایران برای افزایش توان تسلیحاتی، با اتکا به کدام منابع مالی محقق شده است؟ درحالی که هزینه‌های دفاعی ایران طی سال‌های ۱۹۶۳ تا ۱۹۶۵ تقریباً ۲۵۵ میلیون دلار بود، این رقم در سال ۱۹۷۱ به ۱,۲ میلیارد دلار رسید. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d181-11>

در چنین شرایطی، هزینه‌های دفاعی ۱۰٪ تولید ناخالص ملی و حدود ۳۰٪ کل بودجه دولت مرکزی ایران را تشکیل می‌داد. برای تحقق این مهم، تخصیص بودجه برای امور نظامی و خریدهای تسلیحاتی و افزایش رقم آن در رقم بودجه سالانه، یکی از راهکارهای تأمین هزینه‌ها بود. نمودار شماره ۲ نشان‌دهنده میزان کل بودجه و رقم هزینه‌های دفاعی در بودجه ایران در سال‌های ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۱ به صورت مقایسه‌ای است که نشان‌دهنده افزایش میزان بودجه نظامی دفاعی کشور به منظور تحقق اهداف دکترین نیکسون در منطقه خلیج فارس طی سال‌های مورد اشاره است.

نمودار شماره ۲. بودجه نظامی ایران در سال‌های ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۱ براساس اسناد سایت
office of the historian

نمودار شماره ۳. بودجه دفاعی ایران در سال‌های ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۱ براساس اسناد سایت
office of the historian

با اتکا به چنین بودجه‌ای، ایران موفق شد حجم زیادی از خریدهای تسلیحاتی خود را از ایالات متحده، کشورهای اروپای غربی و اسرائیل انجام دهد. تجهیز ارتش ایران به این سلاح‌های خریداری شده، ایران را به قدرت نظامی برتر منطقه تبدیل و آماده‌ایفای نقش در چارچوب تحقق اهداف دکترین نیکسون در خلیج فارس به عنوان ژاندارم منطقه کرد.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve04/d181-15>

گفتنی است افزایش توان تسلیحاتی دکترین نیکسون، زمینه‌ساز حضور تکنسین‌ها و مستشاران نظامی کشورهای صادرکننده تجهیزات نظامی، به‌ویژه ایالات متحده در ایران شد. وظیفه این مستشاران و تکنسین‌های نظامی عبارت بود از: آموزش پرسنل نظامی ایران؛ ارائه خدمات پشتیبانی و تعمیر و نگهداری تجهیزات نظامی خریداری شده؛ ارتقای سطح مهارت‌های ارتش ایران (Halliday, 1979: 280). جدول شماره ۴ تعداد تکنسین‌ها و مستشاران نظامی کشورهای مختلف در ایران و تکنسین‌های اعزامی ایران به کشورهای خارجی برای آموزش‌های نظامی و فنی در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۷۱ را بر پایه اسناد سایت office the historian نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴

---	کارآموزان ایرانی در کشورهای دیگر	---	تکنسین‌ها خارجی در ایران	---
---	م. ۱۹۷۰	م. ۱۹۷۱	م. ۱۹۷۰	م. ۱۹۷۱
فرانسه	۲۵	۲۵	---	---
آلمان	۱۳	۶	---	---
ایتالیا	۶۶	۷۵	---	---
پاکستان	۴۱	۴۱	---	---
ترکیه	۱۴	۱۵	---	---
بریتانیا	۲۲	۵۹۰	---	۱۶
ایالات متحده	---	---	۳۲۵	۳۲۵
اتحاد جماهیر شوروی	۱۱۰	۴۰	۳۰	۳۰
مجموع	۴۹۱	۷۹۲	۳۵۵	۳۷۱

بررسی جدول شماره فوق نشان می‌دهد که بیشتر مستشاران و تکنسین‌های نظامی در ایران، آمریکایی بودند؛ درحالی‌که بیشتر آموزش تکنسین‌های ایرانی در خارج از کشور، در بریتانیا صورت می‌گرفت. گفتنی است افزایش خرید تسلیحات نظامی در راستای تحقق اهداف دکترین نیکسون، ساختار ارتش ایران را در سه بخش زمینی، دریایی و هوایی دگرگون کرد. نیروی زمینی ارتش مرکب از ۲۵۵ هزار نفر بود که در چهار لشکر زرهی، چهار لشکر پیاده‌نظام و چهار تیپ مستقل که خود به تیپ پیاده‌نظام، تیپ زرهی، تیپ هوابرد و نیروهای ویژه تقسیم می‌شد، سازماندهی شده بود. پس از خریدهای تسلیحاتی در راستای ایفای نقش ستون اول دکترین نیکسون در منطقه خلیج فارس، نیروی زمینی ارتش ایران برخوردار از مدرن‌ترین تجهیزات نظامی شامل ترابری، توپخانه، بالگرد هوانیروز، پدافند هوایی و زمینی و غیره شد (Carus, 1992: 50-60).

نیروی دریایی در راستای ایفای نقش در چارچوب دکترین نیکسون، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بود. شاه شخصاً و با لباس نیروی دریایی، در مانورهای مربوط به خلیج فارس و دریای عمان شرکت می‌کرد و علاوه بر آن، در خریدهای نظامی شخصاً نظارت می‌کرد. نیروی دریایی محدوده فعالیت امنیتی و نظامی ایران را حتی فراتر از خلیج فارس و دریای عمان می‌برد و مداخلات نظامی ایران را به اقیانوس هند هم می‌کشاند. شاه درباره تقویت برنامه نظامی خود و مأموریت‌های آن گفته بود: «تقویت نیروی دریایی یک اقدام ضروری برای حفظ سلامت مرزهای ایران است که خطوط دفاعی آن تا اقیانوس هند ادامه دارد» (طباطبایی، ۱۳۵۶: ۱۲).

شاه به منظور تقویت هرچه بیشتر نیروی دریایی ایران، پایگاه‌های دریایی و هوایی مجهزی را در کنارک چابهار با هزینه هشتصد میلیون دلاری راه‌اندازی کرد. این پایگاه بعد از پایگاه آمریکایی‌ها در جزیره دیه‌گو گارسیا در اقیانوس هند، از مجهزترین و پیشرفته‌ترین پایگاه‌های دریایی در آن بازه زمانی بود (زند مقدم، ۱۳۷۲: ۶۵). همچنین در این دوره، ایران از بزرگ‌ترین ناوگان هاورکرافت جهان برخوردار شد که توانایی مستقر ساختن یک گردان نظامی طی ۲۵ دقیقه در سواحل متعلق به اعراب را داشت (شهیدی، [بی‌تا]: ۲۴۵).

در کنار امکانات سخت‌افزاری، به لحاظ نیروی انسانی نیز نیروی دریایی ایران در راستای ایفای مأموریت خود در چارچوب دکترین نیکسون، رشد کمی داشت؛ به گونه‌ای که محمدرضا شاه در مصاحبه‌ای در سال ۱۳۵۴ بیان کرد: «نیروی ما در خلیج فارس اکنون ده برابر شده و بیست برابر نیرویی است که قبلاً بریتانیا در خلیج فارس داشته است» (حسنین هیکل، ۱۳۶۲: ۱۷۱).

چنین رشدی در نیروی انسانی و امکانات سخت‌افزاری و تجهیزات نظامی نیروی دریایی ایران، ناشی از افزایش بودجه نیروی دریایی ارتش ایران در این سال‌ها بود. درحالی‌که بودجه نیروی دریایی ارتش طی سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۴۷ تنها ۵/۵ میلیون دلار بود، این رقم در سال‌های ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۲ به ۵۵ میلیون دلار رسید (باومن، ۱۳۶۹: ۱۲۹).

در میان نیروهای سه‌گانه، ارتش نیروی هوایی ایران بیش از دو نیروی دیگر رشد و گسترش پیدا کرده بود. نیروی هوایی دارای صدهزار نیرو و ۴۶۰ فروند هواپیماهای گوناگون بود. شرکت‌های مختلفی از ایالات متحده برای تجهیز و نگهداری از صنایع هوایی، در ایران مشغول فعالیت بودند. این صنایع شامل نورث‌روب، لاکهید، جنرال الکتریک، گرومن و بل بودند (امیراحمدی، ۱۳۷۲: ۹). شاه در گفت‌وگویی با حسنین هیکل این چنین اظهار کرد: «نیروی هوایی باید به قدر کافی قوی باشد تا تمام منطقه، از خلیج فارس تا دریای ژاپن را محافظت کند» (حسنین هیکل، ۱۳۶۲: ۱۹۴).

علاقه وافر محمدرضا پهلوی به جمع‌آوری و شناخت جنگ‌افزارهای نوین و مدرن، از جمله عواملی بود که ارتش ایران را در آن دوران بسیار توسعه داد. همان‌گونه که زونیس اشاره کرده است، شاه به هر چیزی که مربوط به نیروی هوایی، هواپیما و پرواز بود، دلبستگی فراوانی داشت (زونیس، ۱۳۷۰: ۱۵). شاه به توانمندی ارتش و فراوانی تجهیزات نظامی بسیار می‌بالید و خود را بی‌نیاز از هرگونه سلاح اتمی می‌دید. شاه در مصاحبه‌ای با روزنامه ایتالیایی «ایل جیورناله» در دی ۱۳۵۵ اظهار داشت: «بمب اتم نمی‌خواهیم، بلکه خواهان ارتشی نیرومند هستیم که مغلوب کردن آن فقط با بمب اتم ممکن باشد» (افخمی، ۱۳۸۸: ۴۵۰).

تمایل ایران به ایفای نقش در چارچوب دکترین نیکسون، موجب حمایت‌های گسترده ایالات متحده از ایران و فروش جدیدترین سلاح‌های آمریکایی به ایران شد. در نتیجه چنین حمایت‌هایی بود که ایران در میان هم‌پیمانان توسعه‌نیافته ایالات متحده، از بزرگ‌ترین و مدرن‌ترین ارتش برخوردار شد. در نتیجه همین تحولات بود که پنتاگون در سال ۱۹۷۲ در گزارشی به نیکسون هشدار داد که فروش تجهیزات نظامی در این گستره بزرگ به ایران، بسیار خطرناک است و به همین دلیل اعلام کرد ایالات متحده از فروش بمب‌های هدایت‌شونده لیزری به ایران خودداری کند. همچنین در این گزارش به نیکسون و کسنیجر گوشزد شده بود که بیش از این مستشاران نظامی به ایران نفرستند. حتی در گزارشی از کمیته روابط خارجی سنای آمریکا، آمده بود که ایران قادر به جذب این مقدار اسلحه، تجهیزات و تسلیحات نظامی نیست (هالیدی، ۱۳۵۸: ۸۳).

علی‌رغم تمامی این هشدارها، نیکسون فروش تجهیزات نظامی به ایران را ادامه داد. مدارک گوناگون نشان می‌دهد که حتی بعضی از تجهیزات و تسلیحات نظامی مورد درخواست ایران، در مراحل طراحی یا تولید انبوه بودند. با این حال، ایران درخواست خرید آنها را به ایالات متحده داد و مورد پذیرش این کشور هم قرار گرفت. شاهد چنین ادعایی را می‌توان در تانک‌های چيفتن ساخت انگلستان دید که تعداد تانک‌های چيفتنی که ایران از انگلستان به واسطه ایالات متحده خریداری کرده بود، از انگلستان هم بیشتر بود (کدی، ۱۳۶۹: ۲۶۶).

این یک واقعیت است که اگر نیکسون بر مسند قدرت نبود، ایران نمی‌توانست از چنین حجمی از تجهیزات نظامی برخوردار شود. به‌طور قطع دکترین نیکسون و سیاست خارجی جدیدی که ایالات متحده بازطراحی کرده بود و همچنین علاقه وافر محمدرضا پهلوی به ایفای نقش در منطقه، ایران را به بزرگ‌ترین خریدار و دارنده تسلیحات و تجهیزات نظامی تبدیل کرد. متأثر از این شرایط، هزینه‌های نظامی ایران سیر صعودی پیدا کرد.

متأثر از چنین فضایی بود که ایران به قدرت نظامی برتر در منطقه تبدیل شد. برخورداری از چنین قدرتی، ایران را به این سمت و سو کشاند که به شکل مستقیم و غیرمستقیم در مسائل داخلی دیگر کشورهای منطقه مداخله نظامی کند. از جمله این مداخلات، سرکوب چریک‌های مورد حمایت بلوک شرق در عمان و کمک‌های نظامی غیرمستقیم به ارتش پاکستان در جنگ با هندوستان بود (افخمی، ۱۳۸۸: ۲۶۰) که تحت تأثیر ایفای نقش ایران در منطقه در چارچوب دکترین نیکسون صورت گرفته بود.

نتیجه‌گیری

چالش‌های ایالات متحده در جنگ ویتنام، نیکسون را به صدور دکترین خود که درواقع نوعی کاستن از تعهدات مستقیم سیاسی نظامی ایالات متحده در مناطق مختلف جهان بود، سوق داد. در چنین شرایطی خاورمیانه و منطقه خلیج فارس به عنوان هارت‌لند و منبع انرژی، یکی از مناطق مورد توجه نیکسون در چارچوب دکترین وی قرار گرفت. براساس دکترین نیکسون، در خلیج فارس مقرر شد تا سیاست دو ستونی به منظور تحقق اهداف این دکترین به اجرا درآید. در سیاست دو ستونی نیکسون، منطقه خلیج فارس دارای دو ستون اصلی ایران و عربستان سعودی بود. ایران به عنوان نقش اصلی و به عنوان ستون اول، ایفاگر نقش نظامی و عربستان سعودی به عنوان تأمین‌کننده مالی، ایفاگر نقش ثانویه و ستون دوم بود.

پذیرش نقش ژاندارمی منطقه خلیج فارس توسط ایران در چارچوب دکترین نیکسون، تصمیمی بدون پیش‌زمینه نبود. مجموعه‌ای از عوامل محمدرضا پهلوی را متقاعد کرد تا نقش ستون اصلی را در چارچوب دکترین نیکسون در خلیج فارس بپذیرد. با اعلام دکترین نیکسون و قبول مسئولیت نظامی به عنوان ستون اول سیاست دوستونی نیکسون از سوی ایران، سیل تسلیحات پیشرفته آمریکایی به سوی ایران سرازیر شد. ایالات متحده که تا پیش از این محدودیت‌هایی را در فروش تسلیحات به ایران اعمال می‌کرد، پس از اعلام دکترین نیکسون، راحت‌تر از گذشته به درخواست‌های شاه برای خرید انواع جنگ‌افزارها پاسخ داد. در نتیجه فراهم شدن چنین شرایطی بود که ارقام خرید تسلیحات و تجهیزات نظامی ایران از ایالات متحده در سال‌های ریاست جمهور نیکسون افزایش یافت که طیف گسترده‌ای از تجهیزات نظامی را شامل می‌شد و گستردگی و تنوع کیفی و کمی زیادی داشت.

علاوه بر ایالات متحده، روند خرید تسلیحات از بریتانیا نیز پس از صدور دکترین نیکسون، رشد کمی و کیفی یافت و به رقمی معادل ۴۹۳ میلیون و دویست هزار دلار رسید. در کنار ایالات متحده، ایران در سال‌های ابتدایی ایفای نقش در چارچوب دکترین نیکسون، خریدهای تسلیحاتی از کشورهای بلوک غرب نیز انجام داد. ایتالیا، سوئیس، هلند، نروژ، فرانسه، آلمان غربی و بلژیک در کنار اسرائیل، از جمله این کشورها بودند. میزان خریدهای تسلیحاتی ایران از این کشورها در سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۷۲ رقمی معادل ۱۳۷ میلیون و صدهزار دلار بود.

گفتنی است افزایش خرید تسلیحات نظامی در راستای تحقق اهداف دکترین نیکسون، ساختار سه گانه ارتش ایران را در سه بخش زمینی، دریایی و هوایی دگرگون کرد. متأثر از چنین فضایی بود که ایران به قدرت نظامی برتر در منطقه تبدیل شد. برخورداری از چنین قدرتی، ایران را به این سمت و سو کشاند

که به شکل مستقیم و غیرمستقیم در مسائل داخلی دیگر کشورهای منطقه مداخله نظامی کند. از جمله این مداخلات، سرکوب چریک‌های مورد حمایت بلوک شرق در عمان و کمک‌های نظامی غیرمستقیم به ارتش پاکستان در جنگ با هندوستان بود.

References

- Afkhami, Gholamreza. (1388). *Mohammad Reza Pahlavi, Shahanshah*. Washington, D.C.: Bonyad-e Motale'at-e Iran.
- Barry, Rubin. (1363). *Jang-e Ghodrat-ha dar Iran* (Tarjome-ye M. Mashreghi). Tehran: Entesharat-e Ashtiani.
- Brzezinski, Zbigniew. (1369). *Dar Jostojoo-y-e Amniat-e Melli* (Tarjome-ye A. Khalili Najafabadi). Tehran: Nashr-e Safir.
- Cooper, Chester. (1351). *Jehad-e Nafarjam; Tarikhche-i Kamel az Dargiri-haye Amrika dar Vietnam, az Roosevelt ta Nixon* (Tarjome-ye S. Ghaffari). (n.p.: s.n.).
- Epstein, Joshua. (1370). *Estratezhi va Tarhrizi-ye Nirooha baraye Ahdaf-e Amrika* (Tarjome-ye K. Basmanji). Tehran: Rowshangaran.
- Gasiorowski, Mark J. (1371). *Siasat-e Khareji-ye Amrika va Shah, Bana-ye Dowlat-e Dastneshandeh dar Iran* (Tarjome-ye F. Fatemi). Tehran: Nashr-e Markaz.
- Hafez-Nia, Mohammad Reza. (1371). *Khalij-e Fars va Naqsh-haye Estratezhik-e Tang-e Hormoz*. Tehran: Sazman-e Motale'e va Tadvin-e Olum-e Ensani-ye Daneshgah-ha.
- Heikal, Mohamed Hassanein. (1362). *Iran: Revayati keh Nagofteh Mand*. Tarjome-ye Homayoun Ardalan. Nashr-e No.
- Janab, Mohammad Ali. (1349). *Khalij-e Fars, Ashna'i ba Emarat-e An*. Tehran: Nashr-e Padideh.
- Klare, Michael. (1358). *Jang-e Bi-Payan, Siasat-e Khareji-ye Amrika dar Jahan-e Sevvom* (Tarjome-ye S. Rajae Khorasani, M. Mokhtari Ardani). (n.p.): Hekmat.
- Nixon, Richard. (1364). *Jang-e Vaghe'i, Solh-e Vaghe'i* (Tarjome-ye A. Taheri). Tehran: Ketabsara.
- Nixon, Richard. (1364). *Jang-e Vaghe'i, Solh-e Vaghe'i* (Tarjome-ye A. Taheri). Tehran: Ketabsara.
- Shahidi, Yahya. (n.d.), *Farmayeshat-e A'lahazrat Homayoun Shahanshah Aryamehr Darbare-ye Artesh-e Shahanshahi va Masa'el-e Defa'i-ye Iran*. Tehran: Entesharat-e Setad-e Bozorg-e Arteshtaran.